

Полторак Володимир Абрамович (Запоріжжя) – доктор філософських наук, професор кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету.

ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ

Якщо виходити з того, що процес соціалізації є не тільки етапом первинного становлення особистості, а набуттям індивідом соціальних якостей на протязі практично усього його життя, що проходить під прямим та опосередкованим впливом значної кількості різноманітних соціальних та інших чинників, то стає абсолютно зрозумілим вплив на цей процес освіти як соціального інституту, вагомого чинника, що дійсно впливає на становлення, соціалізацію особистості. Причому усіх рівней освіти: від початкової до вищої.

І от тут виникає дуже важлива проблема, пов'язана із тим, які саме завдання виконує система освіти в процесі соціалізації індивідів. Зрозуміло, що від того, яким будуть ці завдання залежить і те, які саме освітні стратегії та з якою ефективністю можуть застосовуватися для їх реалізації.

Навряд чи є сенс обговорювати такі ключові, основоположні функції системи освіти в соціалізації індивідів, що торкаються початкових етапів соціалізації дитини, коли вона, ця система разом із родиною, оточуючим дитину середовищем, засобами масової інформації і таке інше власне формує із дитини особистість, надаючи індивіду певні якості та навички. Відповідно для цього використовується сукупність освітніх стратегій, спрямованих на організацію якісної освіти як такої, поєднання її із практикою функціонування особистості в суспільстві, набуттям нею необхідних для ефективної життєдіяльності якостей, прилучення до культури, надання здібності брати участь у соціальному житті і таке інше.

Усі подібні освітні стратегії, які торкаються первинного етапу соціалізації індивіда, достатньо відомі та неодноразово обговорювалися в українській соціологічній літературі (зауважимо, що сьогодні в українській соціології проблеми молоді та освіти є найбільш активно досліджуваними). Набагато менш уваги, на жаль, приділяється низці проблем, пов'язаних із використанням освітніх стратегій на вторинному етапі соціалізації індивіда, становлення особистості, та пов'язаними із засвоєнням особистістю соціальних ролей, пов'язаних із життєдіяльністю дорослої людини, її функціонуванням в суспільстві, в тому числі – у трудовій діяльності, бізнесі, політиці, соціальному житті в цілому.

Розглянемо лише один з аспектів цієї проблеми. Відомо, що значна кількість філософів, соціологів, інших фахівців (дуже часто прибічників соціалістичних поглядів, але не тільки) розглядають освіту, її розвиток як один із впроваджуваних в суспільстві елементів демократії. Тобто, зокрема, вважають, що підвищення рівня освіченості людей має допомогти суспільству зменшити відмінності у рівнях добробуту людей, допомогти молоді, навіть із не самих заможних верств населення, посісти гідне місце в суспільстві.

Мова, зрозуміло, не йде про те, що люди із різними розумовими здібностями, різними інтелектами можуть за рахунок здобуття певного рівня освіти займати однакові соціальні, економічні, політичні позиції в суспільстві. Йдеться про те, що подібна можливість не може виключатися цілком, взагалі.

На жаль, в українській соціології дослідження, спрямовані на вивчення того, чи впливає освіта на існуючу в суспільстві соціальну нерівність поміж людьми взагалі не проводяться. У той же час Ентоні Гіденс, спираючись на дослідження, що проводились в США Джеймсом Кулменом ще 60-ті роки двадцятого століття, та низку подальших досліджень, свідчить, що нерівності, які виходять із сімейного походження дітей, їх соціального оточення не тільки не знижуються під впливом здобутої освіти, а практично «переслідують них», перетворюючись у нерівності, з якими вони стикаються вже у дорослому віці. Хоча це не виключає випадків, коли певна частка дітей із незаможних

родин, завдяки навчанню у певних освітніх закладах, так би мовити, «скорочує» соціальну дистанцію поміж ними та їх друзями із родин з вищим рівнем достатку. Освітні ж стратегії та різноманітні освітні реформи у цьому плані мають лише незначний вплив на існуючу нерівність [1, с. 489-490].

Щодо ж освітніх стратегій, що використовуються та використовувалися для перевірки подібних гіпотез та призвели до подібних висновків, то серед ключових з них (перелік даємо не повний) застосовуються наступні.

По-перше, аналіз та використання різниці поміж не тільки рівням професійної підготовки, але й ефективністю використання «соціальних ліфтів» поміж випускниками державних та приватних навчальних закладів. На жаль, треба відзначити, що достатньо глибокі дослідження в цьому плані в Україні на сьогодні також не проводилися. Хоча необхідність у них дуже значна. І це у першу чергу тому, що іноді вважають (деякі фахівці та підприємці), що випускники приватних вищих навчальних закладів в процесах працевлаштування та професійного просування досягають більш значних результатів ніж випускники державних вузів. Але при цьому не аналізується за рахунок чого це відбувається. Можливо головну роль тут відіграє чинник, пов'язаний із тим, з яких родин походять в основному випускники приватних вузів. Безумовно, це потребує наукової перевірки. Але та обставина, що подібні випускники майже повністю, усі влаштовуються на роботу на гарні робочі місця найчастіше на підприємствах своїх батьків або родичів не підлягає сумніву.

По-друге, однією із стратегій, що випробувалися на Заході (та іноді у наших українських вищих навчальних закладах, особливо коли йдеться про формування груп для вивчення іноземних мов) виступає практика стримінгу. Тобто поділу учнів або студентів на групи різного рівня навчання на основі виявленої однорідності у здібностях та рівня підготовки, що існує на момент формування таких груп. Це дійсно може сприяти підвищенню рівня підготовки. Але дослідження, що проводилися на Заході, не підтверджують цього. А також свідчать, що стримінг має дуже незначний вплив на зменшення існуючої соціальної нерівності поміж студентами. А навіть іноді поглиблює її, оскільки студентам із більш серйозною підготовкою, яка здобута до вступу у вузи та ще й завдяки додатковим заняттям із репетиторами, легше оволодівати знаннями, а далі займати більш високі соціальні позиції. Тим же студентам, які у подібні групи не попадають, нібито «навішується ярлик» недостатньо здібних з усіма наступними негативними соціальними та іншими наслідками.

До речі, використання подібного методу, подібної стратегії при формуванні «мовних» груп, яке спостерігав автор цього тексту в одному з українських вузів, також свідчило про те, що студенти, які були зараховані з найбільш високим певним знанням іноземних мов в окремі групи на протязі навчання усе більше «відривалися» від тих, хто перебував у групах з середнім та низьким знанням іноземної мови на початок процесу навчання. Таким чином використання стримінгу дійсно полегшувало та робило більш ефективним навчання в «успішних» студентських групах. Але, на жаль, з одного боку, це робило за рахунок відсутності у групах з середнім та низьким знанням мови найбільш підготовлених студентів загальний процес навчання менш ефективним. З іншого боку, не вирівнювання рівнів знання іноземної мови у цих різних групах, посилювало рівень нерівності поміж студентами. У подальшому це, безумовно, призводило до того, що випускники здобували різні шанси у процесах працевлаштування та організації подальшої професійної кар'єри.

По-третє, ще однією з освітніх стратегій, спрямованих на вирівнювання успішності та подальших досягнень, зокрема учнів із різними базовими (у тому числі пов'язаними із здоров'ям) особливостям виступає система інклюзивної освіти, яка зараз активно випробовується в Україні. Мова йде про сумісне навчання здорових дітей та дітей-інвалідів. Це покликано, з одного боку, забезпечити дітям-інвалідам можливість не проводити своє дитинство у спеціалізованих школах-інтернатах, а навчатися у звичайних

школах та поступово активно інтегруватися у суспільство. З іншого – надати звичайним школярам уроки толерантності та привчити їх до нормального ставлення до однолітків, ровесників із обмеженими можливостями.

На жаль, хоча в Україні і проводився спеціальний експеримент по впровадженню інклюзивної освіти, який зараз продовжується у низці шкіл Запорізької області, ефективність цієї стратегії досі не дуже зрозуміла. І проблема не тільки у тому, що є значна кількість організаційних та інших проблем, пов'язаних із її впровадженням: від недостатньої зацікавленості директорів шкіл в організації подібних класів до відверто негативного ставлення деяких батьків здорових дітей до їх навчання із дітьми-інвалідами (досвід свідчить про те, що бувають випадки, коли таких здорових дітей переводять в інші класи та навіть в інші школи). Основна проблема у тому, що поки неясно те, наскільки досвід сумісного навчання подібних дітей в Україні призведе до реальної та дійсної адаптації та соціалізації подібних дітей-інвалідів в суспільстві. Це зовсім не є очевидним і викликає досить обґрунтовані сумніви, про які треба казати окремо.

Висновки: практичний досвід та результати деяких соціологічних досліджень, що в основному проводилися на Заході, свідчать про те, що система освіти, що виконує важливі функції по соціалізації індивідів в сучасному суспільстві, у дуже обмеженому сенсі може розглядатися як соціальний інститут, який певним (досить незначним, але все ж наявним) чином обмежує продукування соціальної нерівності в сучасному суспільстві в процесі соціалізації молоді. Про це свідчить використання таких освітніх стратегій, як впровадження поряд із системою державної освіти освіти приватної, тобто навчання молоді у приватних навчальних закладах; використання стримінгу та інклюзивної освіти. Потрібен детальний аналіз цих та інших освітніх стратегій, що використовуються зараз у навчальних закладах. У той же час, з нашої точки зору, необхідна подальша робота по розробці та впровадженню в українській системі освіти стратегій та технологій, що дозволяють поряд із поліпшенням навчального процесу, підготовки фахівців, виконувати функції, пов'язані із можливістю діючої системи освіти зменшувати (надавати змогу зменшувати) соціальні нерівності у процесі вторинної соціалізації для студентів із різних соціальних верств, що навчаються у вузах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гіденс Ентоні. Соціологія / Е. Гіденс / пер. з англ. – К.: Основи, 1999. – 726 с.